

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-25>

УДК 336.2:339.5

ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

EVALUATION OF FISCAL EFFICIENCY CUSTOMS POLICY OF UKRAINE

Дерманська Людмила Василівна

кандидат економічних наук, доцент,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-0771>

Dermanska Liudmyla

Chortkiv Educational and Scientific Institute
of Entrepreneurship and Business of West Ukrainian National University

У контексті оцінки фіскальної ефективності митної політики України у статті досліджено динаміку зовнішньоекономічної діяльності, розглянуто оподаткований імпорт за галузевою структурою, визначено частку ПДВ з імпортованих товарів у структурі доходів Державного бюджету, розглянуто динаміку надходження акцизного податку від ввезених на територію України товарів. Крім того, звернуто увагу на структуру об'єктів, з яких було сплачено акцизний податок в контексті шляхів наповнення бюджету та на інструменти управління зовнішньоекономічною діяльністю, а саме – ввізне (імпортне) мито, яке нараховується на товари при їх ввезенні на митну територію України. Зокрема здійснено аналіз роботи Державної митної служби: обсяги переміщення товарів і транспортних засобів, оформлення митних декларацій та інших митних документів посадовими особами митниць під впливом обмежень у зв'язку із COVID-19. Розкрито зміни норм митного законодавства та наслідки для Державного бюджету внаслідок військових дій РФ проти України.

Ключові слова: бюджет, ефективність, мито, податок на додану вартість, акцизний податок, митна політика, фіскальна функція.

Goods imported into Ukraine, as well as exported goods are subject to appropriate taxation. Simultaneously with the growth of foreign economic activity, the filling of the budget is not fully ensured due to the imperfection of customs policy, which negatively affects the development of the country's economy. All this is due to negative trends, namely: increasing the level of violations of customs regulations, increasing the share of the shadow economy, movement of goods by smuggling, imperfect customs control system, the presence of fraudulent and corrupt schemes in the customs system. The aim of the article is to study the fiscal effectiveness of customs policy in Ukraine in order to further determine the directions of its reform in the post-pandemic and active hostilities. In the context of assessing the fiscal efficiency of Ukraine's customs policy, the article examines the dynamics of foreign economic activity, considers taxed imports by industry structure, determines the share of VAT on imported goods in the State budget revenue structure, considers the dynamics of excise tax on goods imported into Ukraine. In addition, attention was paid to the structure of objects from which excise tax was paid in the context of ways to fill the budget and the tools for managing foreign economic activity, namely – import duty on goods when imported into the customs territory of Ukraine. In particular, the analysis of the work of the State Customs Service: the volume of movement of goods and vehicles, customs declarations and other customs documents by customs officials under the influence of restrictions in connection with COVID-19. Military invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine on February 24, 2022 and the subsequent deployment of hostilities had a very negative impact on the state of the Ukrainian economy, which had a disproportionate impact on budget performance in 2022. An important task to overcome reform taking into account the military actions of the Russian Federation against Ukraine.

Keywords: budget, efficiency, duty, value added tax, excise tax, customs policy, fiscal function.

Постановка проблеми. Товари, що імпортуються в Україну, як і товари, що експортуються підлягають відповідному оподатку-

ванню. Водночас із зростанням активності зовнішньоекономічної діяльності, наповнюваність бюджету не забезпечується в повній

мірі через недосконалість митної політики, що негативно впливає на розвиток економіки країни. Все це зумовлено негативними тенденціями, а саме: зростання рівня порушення митних правил, збільшення частки тіньової економіки, переміщення товарів шляхом контрабанди, недосконала система митного контролю, наявність шахрайських і корупційних схем у системі митних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних та практичних засад реалізації митної політики розкрито у наукових дослідженнях І. Бережнюка, А. Войцещука, Р. Вернона, В. Гейця, О. Гребельника, Д. Кейнса, А. Крисоватого, С. Ліндера, А. Луцика, А. Маршала, А. Стельмашука та ін.

Виходячи з багатогранного дослідження формування та реалізації митної політики, в критичних умовах сьогодення, доцільно здійснити оцінку її ефективності в контексті фінансового забезпечення Державного бюджету, що дасть змогу виявити негативні тенденції та визначити шляхи їх усунення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження фінансової ефективності митної політики в Україні стосовно подальшого визначення напрямів її реформування в умовах постпандемії та активних військових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних завдань митної політики є забезпечення формування дохідної частини бюджету, що дозволить державі

виконувати покладені на неї функції. При експортно-імпорتنих операціях товари та послуги підлягають оподаткуванню митом, податком на додану вартість, а окремі їх види – ще й акцизним податком.

Зазначені види податків є непрямими, оскільки останнім платником є споживач товару, на якого зазначені податки перекладаються шляхом надбавки до ціни. Тому, який фінансовий наслідок щодо наповнення Державного бюджету має результативність зовнішньоекономічної діяльності нашої держави (рис. 1).

Сукупний обсяг експорту товарів у 2019 р. з показником 50054,6 млн дол. є нижчим за показник у 2014 р. який становив 53901,7 млн дол., наведені дані показують слабкі позиції вітчизняних експортерів та дисбалансованість дій держави у відповідному секторі. За досліджуваний період експорт з України переважав імпорту лише один раз в 2015 р. на суму 610,7 млн дол.

З метою обчислення ПДВ базу оподаткування імпортованого товару (у тому числі наданого нерезидентом на умовах товарного кредиту) є договірною (контрактною) вартістю такого товару, але не нижче митної вартості цих товарів, визначеної відповідно до Митного кодексу, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів. Тому, доцільно розглянути частку ПДВ з імпорту товарів у структурі

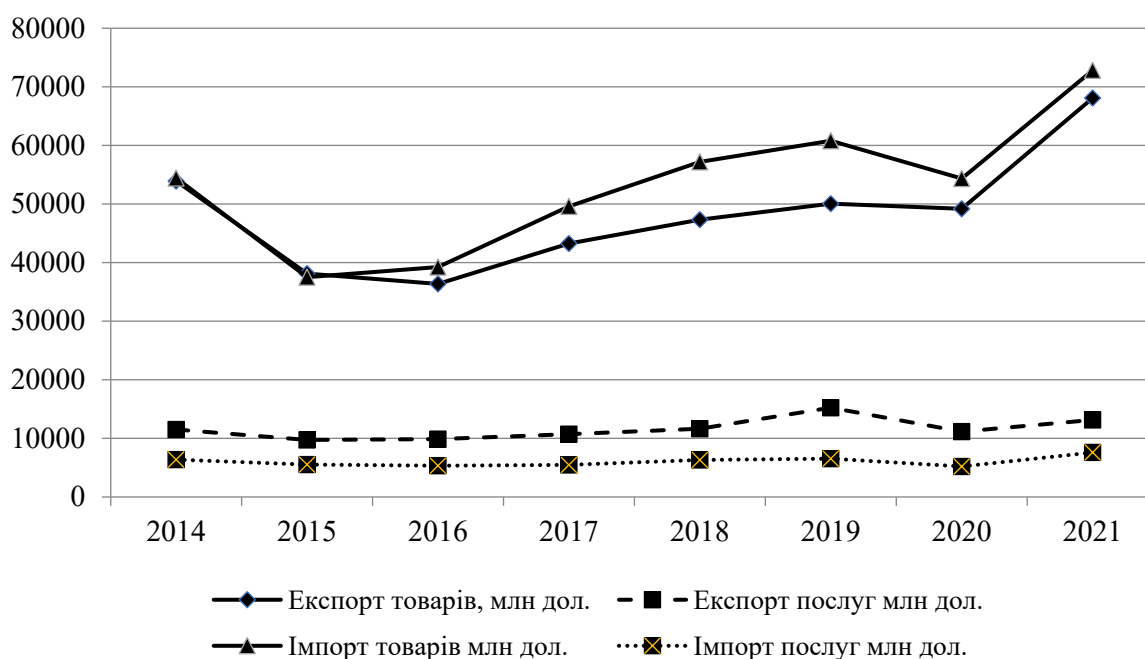

Рис. 1. Динаміка експорту/імпорту товарів та послуг в Україні за 2014–2021 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [2]

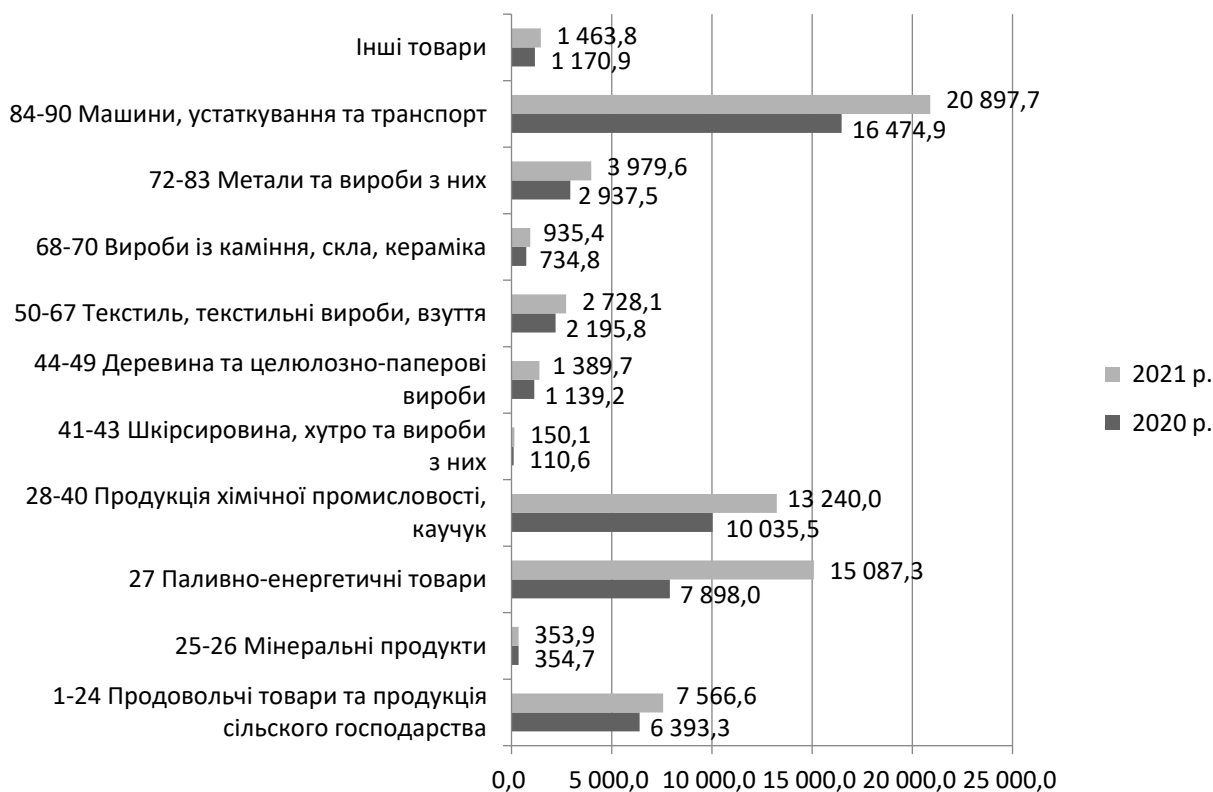

Рис. 2. Оподаткований імпорт за галузевою структурою за 2020–2021 рр. млн дол.

Джерело: розроблено автором на основі [1]

доходів Державного бюджету за 2016 – грудень 2020 рр. (рис. 3).

Питома вага надходжень податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів у структурі доходів Держав-

ного бюджету у січні-листопаді 2020 року зменшилась до 25,8%, а у 2016 р. становила – 29,4%, у 2017 р. – 31,6%, у 2018 – 31,8%, у 2019 р. – 29,0 %. Фактичні надходження від ПДВ з ввезених на територію України това-

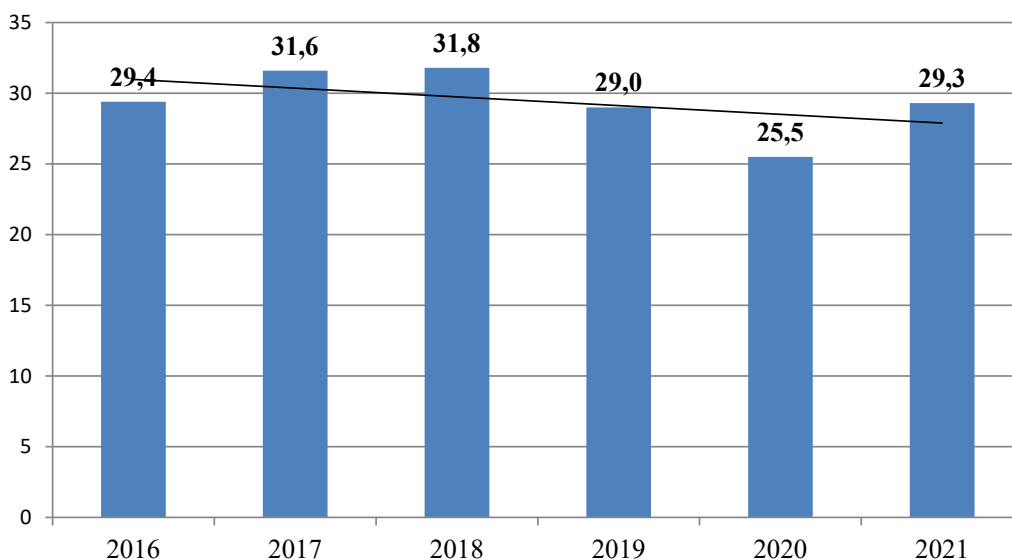
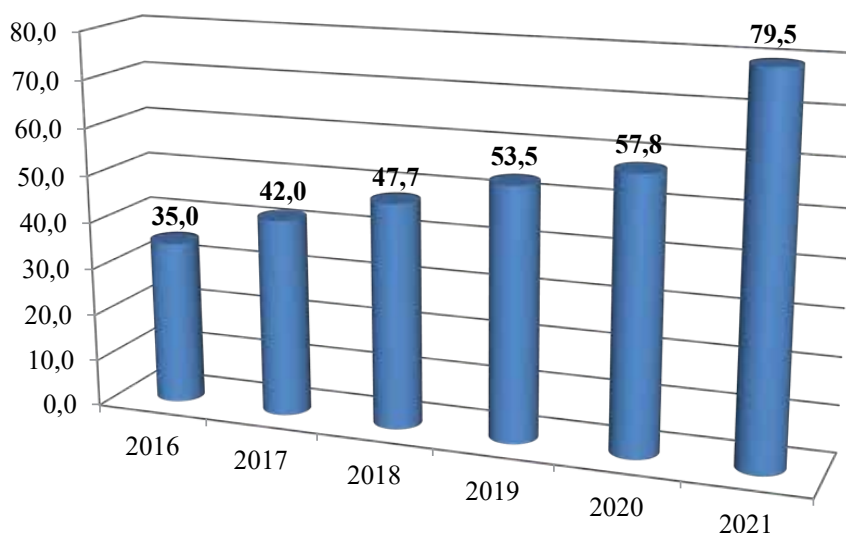

Рис. 3. Частка ПДВ з імпортних товарів у структурі доходів Державного бюджету за 2016–2021 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Рис. 4. Динаміка надходження акцизного податку від ввезених на територію України товарів, млрд грн

Джерело: розроблено автором на основі [2]

рів до державного бюджету за 2019 р. становили 289760,4 млн грн, у тому числі до загального фонду – 287388,4 млн грн. Зокрема, звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України вітроенергетичних установок, сонячних панелей та трансформаторів з 01.01.2019 призвело до втрат бюджету близько на 8,9 млрд грн [2].

Крім того, акцизний податок сплачується не на всіх стадіях просування товару від виробника до споживача (як ПДВ), а лише один раз – при їх реалізації (як правило, першій) чи ввезенні на територію України (рис. 4).

Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до державного бюджету у 2019 р. надійшов у сумі 53,5 млрд грн. Зростання надходжень акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до державного бюджету у 2019 р. порівняно з 2018 р. пояснюється зростанням обсягів імпорту деяких підакцизних товарів у 2019 р., зокрема виноробної продукції на 21,5 %, лікеро-горілчаних виробів – на 5,9 %, тютюнових виробів – на 16,5 % [4].

Досліджуючи питання що стосується наповнення бюджету, доцільно звернути увагу на структуру об'єктів, з яких було сплачено акцизний податок за 2019 р. (рис. 5).

Якщо акцентувати увагу на інструментах управління зовнішньоекономічною діяльністю, то доцільно розглянути ввізне

(імпортне) мито, яке нараховується на товари при їх ввезенні на митну територію України.

Обсяг надходжень ввізного мита до бюджету у 2019 р. дорівнював 29855,4 млн грн. Укріплення офіційного обмінного курсу гривні, який у середньому за 2019 р. становив 25,8 грн/дол. США при врахованому в бюджеті середньорічному прогнозованому обмінному курсу на 2019 рік – 28,2 грн/дол. США вплинуло на недовиконання надходжень до бюджету сум ввізного мита. У 2019 р. відносно 2018 р. надходження ввізного мита зросли на 12,4 %, або на 3295 млн грн, що обумовлено зростанням обсягу імпорту товарів на 6,3%.

Зміни в торговельній політиці України та інших країн, введені обмеження у зв'язку із COVID-19 вплинули на всі сфери життєдіяльності країни, в тому числі на роботу Державної митної служби, обсяги переміщення товарів і транспортних засобів, оформлення митних декларацій та інших митних документів посадовими особами митниць (табл. 1).

Загальна кількість пропущених через митний кордон України до ЄС транспортних засобів у 2020 р. порівняно з 2019 р. знизилася у більш ніж у 2 рази або на 106 % – з 13,8 до 6,7 млн од. У 2021 р. ситуація дещо покращилася щодо пропуску через морські та авіаційні пункти до 0,14 млн. од. до 0,11 млн. од. з країнами СНД пропускна здатність транспортних засобів коливалася від 8,23 млн. од. у 2019 р. до 4,02 млн од. у 2021 р.

Однак щодо перевезення товарів, то торговельні відносини з країнами СНД є значно

Рис. 5. Обсяги та частка ввізного мита у структурі доходів Державного бюджету за 2016–2021 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [2]

більшими ніж з країнами ЄС про що свідчать дані у табл. 1. Так пропущено товарів через кордон з країнами ЄС від 43,48 млн тонн у 2019 р. до 49,62 млн тонн у 2021, а з країнами СНД – 73,69 млн тонн у 2019 р. до 73,66 млн тонн у 2021р.

За 2019–2021 рр. загальний обсяг оформлення митних декларацій форми МД-2, за якими оформлюються товари підприємств постійно зростає від 4559,4 тис. шт. у 2019 р., 4464,6 тис. шт. у 2020 р., 5159,3 тис. шт. у 2021 р. Суттєве зменшення зафіксовано у кількості оформлених МД-2 на прохідний транзит у 2020 р., що безпосеред-

ньо пов'язано із закриттям пунктів пропуску на кордоні Наведені дані також свідчать про активне використання електронних сервісів для оформлення митних декларацій, що значно зменшує час на здійснення митних формальностей (табл. 2).

Щодо оформлення інших митних документів, обсяги яких у 2020 р. порівняно з 2019 р. знизилися більш ніж у 2 рази – з 1620,4 тис. шт. до 846,0 тис. шт. Переважно це відбулося через зменшення у більш ніж 3,5 рази оформлення митних квитанцій форми МД-1, за якими сплачуються митні платежі при переміщенні товарів громадянами. При цьому від-

Таблиця 1

Обсяги пропуску через митний кордон України транспортних засобів і товарів у 2019–2021 рр.

Суміжна країна / ділянка митного кордону України	Одиниця виміру	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Пропущено транспортних засобів:				
Всього кордон з країнами ЄС	млн од.	9,68	5,04	6,39
Всього кордон з країнами СНД	млн од.	8,23	3,73	4,02
Через морські пункти пропуску	млн од.	0,09	0,10	0,14
Через авіаційні пункти пропуску	млн од.	0,15	0,06	0,11
Пропущено товарів:				
Всього кордон з країнами ЄС	млн тонн	43,48	40,68	49,62
Всього кордон з країнами СНД	млн тонн	73,69	64,38	73,66
Через морські пункти пропуску	млн тонн	211,89	228,73	209,63
Через авіаційні пункти пропуску	млн тонн	0,06	0,05	0,08

Джерело: [1]

Таблиця 2

Обсяги оформлення митних декларацій та інших митних документів митними органами у січні-вересні 2019–2021 рр., тис. шт.

Показник	2019 р.	2020 р.	2021р.
Оформлено митних декларацій форми МД-2:	4 559,4	4 464,6	5 159,3
на ввезення (надходження)	3 089,6	3 050,8	3 568,7
на вивезення (пересилання)	998,7	985,1	1 088,5
на внутрішній транзит (каботаж)	95,6	89,3	106,8
на прохідний транзит	375,5	339,4	395,3
Оформлено митних декларацій форми МД-2 за процедурою електронного декларування:	4 389,4	4 314,0	5 006,5
на ввезення (надходження)	3 052,1	3 024,1	3 545,9
на вивезення (пересилання)	992,0	980,2	1 084,1
на внутрішній транзит (каботаж)	95,2	88,9	106,6
на прохідний транзит	250,1	220,8	269,9
Оформлено інших митних документів:	1 620,4	846,0	1 024,0
квитанцій МД-1	1 394,8	438,6	491,6
оглядових розписів М 15	111,4	249,7	325,2
митних декларацій М-16	114,2	157,7	207,2

Джерело: [1]

булося заборони збільшення майже на 124 % у 2020 р., на 30% у 2021 р. кількості оглядових розписів М 15 та на 37,6 % у 2020 р., на 31,3% у 2021 р. митних декларацій М-16, за якими оформлюються товари, що пересилаються в Україну у міжнародних поштових та експрес-відправленнях.

На динаміку показників зовнішньоекономічної діяльності та на фіскальну ефективність митної політики вкрай негативно вплинула війна РФ проти України. Урядом 24.03.2022 р. було схвалено Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану".

В контексті зміни митної політики прийнято наступні норми: звільнено від сплати мита товари, що імпортуються підприємствами, за винятком спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів; звільнено від сплати ПДВ, акцизного податку та мита операції з імпорту фізичними особами транспортних засобів: автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів; введено мораторій на документальні перевірки дотримання вимог законодавства з питань митної справи; скасовано обов'язок подання дозвільних документів під час імпорту для окремого переліку товарів, визначеного Кабінетом Міністрів України; декларування імпорту товарів платниками 1-3 груп єдиного податку (окрім третьої групи

зі ставкою 3% від доходу) може здійснюватися шляхом подання попередньої митної декларації; строк митного оформлення товарів скорочується до однієї робочої години з моменту пред'явлення митному органу товарів; безкоштовне митне оформлення товарів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом; зупинено перебіг значної частини строків, передбачених Митним кодексом України (строк тимчасового зберігання під митним контролем, строк зберігання у режимі митний склад, строк повернення коштів авансових платежів тощо); пропуск товарів, які за своїми характеристиками та фізико-хімічними властивостями можуть належати до культурних цінностей, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, радіоелектронних засобів, заборонених до ввезення, товарів військового призначення чи товарів подвійного використання, небезпечних відходів тощо здійснюється на підставі заяви декларанта про незастосування до таких товарів заборон та/ або обмежень. На такі товари поширюються положення про пост-митний контроль [4].

Військове вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року та подальше розгортання бойових дій вкрай негативно вплинули на стан української економіки, що прямопропорційно відобразилося на виконання бюджетних показників 2022 р.

За даними Міністерства фінансів України за січень-березень 2022 р. Державний бюджет недоотримав ПДВ із ввезених това-

рів 7,6 млрд грн, або на 9,9 % менше ніж за аналогічний період 2021 року та ввізного мита 1,3 млрд грн, або на 21,2 % менше ніж за аналогічний період 2021 року [3].

Висновки. Встановлені тенденції є свідченням незахищеності зовнішньоторговельної сфери держави від впливу різноплано-

вих дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Вагомим завданням для подолання наявних дисбалансів у сфері зовнішньоекономічної торгівлі повинна стати ефективна економічна та митна реформа із врахуванням військових дій РФ проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна митна служби України. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2022).
2. Державна служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2022).
3. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 15.05.2022).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України № 2149-IX від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення: 15.05.2022).

REFERENCES:

1. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy [State Customs Service of Ukraine]. Available at: <https://customs.gov.ua> (accessed 15 May 2022).
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 15 May 2022).
3. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://www.mof.gov.ua/uk> (accessed 15 May 2022).
4. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchuk haktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia zakonodavstva na period dii voiennoho stanu. Zakon Ukrainy vid 24.03.2022 № 2149-IX [About making alteration in the Internal revenue code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine in relation to perfection of legislation on the period of action of martial law. Law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (accessed 15 May 2022).